



Målningarna efter det att Axel Olson genomgått en starroperation fylldes av ett bländande vitt ljus med en blå ton. Den blå tonen är markant i verket »Ögat« från 1974 (motstående sida).

När starren drabbar konstnärens öga

II Starrsjukdomens effekter mentalt och fysiskt manifesterar sig i två konstnärers verk, Claude Monets och Axel Olsons. Även ett halvsekels utveckling och förbättring av behandlingen av starr speglas i deras respektive livshistorier.

Verken från Monets sista år präglades av hans alltmer sviktande och förändrade syn. Vid sidan av ansträngningarna med att avsluta de stora näckrospanelerna i Orangerie des Tuileries arbetade Monet denna tid utomhus, så ofta det lät sig göras, i sin trädgård i Giverny. Den feberaktiga penselföringen och färgnyttjandet liknade en grandios protest mot den avtagande synförmågan.

I augusti 1919 skrev Monet till sin konsthandlare Joseph Durand-Ruel: »Jag har påbörjat en hel serie landskapsmålningar, som jag tror skall intressera er.« Men han fick sälja endast ett enda av dessa verk. Konsthandlaren berättar i ett brev till sin son att målningarna är obehärskade och avskyvärda: »Det är tydligt att han [Monet] inte ser något och inte är i stånd till att skilja på färgerna.«

Monets känsla för färger förändrades och hans palett svängde mot rött då de opaka ögonlinserna filtrerade bort det mesta av andra färger; också det blå vände mot purpur.

Ändock motsatte sig Monet hela tiden en starroperation: »Jag vill nog hellre vara tillfreds med min dåliga syn, om nödvändigt sluta att måla, men se lite av det jag älskar, himlen, vattnet och träden.« I september 1922 lät dock Monet undersöka sig av den kände parisiske ögonläkaren Charles Coutela. Han fick droppar för det vänstra ögat, och i januari 1923 opererades hans högra öga.

Efter kataraktoperationen blev Monets syn mycket förbättrad. Men han var inte alls glad när han såg sina rödfärgade målningar från de sista åren: »Jag vet nu mer än någonsin att synförmågan hos en målare aldrig kan bli återställd. När en sångare mister sin röst slutar han.« Monet förbättrade färgerna på några av sina målningar, andra förstörde han, till och med trampade dem i bitar!

Nu, när den grumliga linsen tagits bort, överdrev Monet det blå i stället.



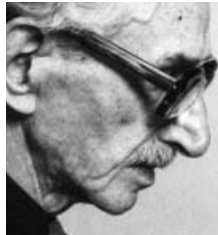
Monets känsla för färger förändrades och hans palett svängde mot rött när starren försämrades och de opaka ögonlinserna filtrerade bort det mesta av andra färger. »Den japanska bron« gjordes omkring 1920, före starroperationen.

Efter operationen kom hans verk att stöta mer i blått, tills färgade glasögon förbättrade hans färgseende och gjorde det möjligt för honom att fullborda sitt klassiska verk, de stora näckrospanelerna.

Han insåg detta själv. »Det är oanständigt. Det är vedervärdigt. Jag ser ingenting annat än blått!«

Så småningom förbättrades Monets färgkänsla, bl a genom att han fick bära färgade glasögon. Han kunde nu fullborda sitt klassiska verk, de stora näckrospanelerna.

Ett halvsekel senare, 1973, drabbar starren en svensk konstnär, Axel Olson



Axel Olson

(1899–1986), en av Halmstadgruppens sex medlemmar. Det stod successivt klart för honom att han riskerade att mista sin syn och därmed sin arbetsförmåga. I sina anteckningar från

den tiden skriver han: »Mörkret kom långsamt och omärkligt smygande – famlande trevar handen över papperet. Vart tog konturerna vägen? Vem tog bort bilden från mig och suddade ut de gamla synintrycken och ryckte bort min verklighet? Här sitter jag i ett tomrum av gapande ihållighet och letar efter ett sätt att förverkliga skapandet – ett sätt att levandegöra den inre och enda verkliga verkligheten, ett sätt att låta anden göra fantasin till papperets tjänare.

Men ögats negativa inställning vägrar att samarbeta och fingertopparna trevar förgäves att med penselns hjälp försöka forma den inbillade, bortflyende bilden. Intrycken ligger töcknigt utkas-

tade över en yta utan gräns och utom räckhåll för medvetandets sällsamma verklighet. Färgen slocknar – livet flyktat. Intigheten fullständig. Ögats makt förflyktigad. Mörker – var är ditt ljus?»

Till skillnad från Monet övervann Axel Olson snabbt sin motvilja mot sjukhus. Efter operationen blev uppvaknandet en omvandling från det absoluta mörkret in mot ett återvändande ljus. Målningarna efter starroperationen fylldes av ett bländande vitt ljus med en blå ton:

»Den livsbejakande känsla man förnimmer när den nya ögonlinsen slår bländande stänk av regnbågsfärger i synfältet är en upplevelse av närmast himmelska mått: en återkomst till världen.«

Den blå tonen är markant i Axel Olsons målning »Ögat« från 1974. Konstnären ligger, med bindlarna för ögonen, på stranden vid Söndrumskusten. Uppe i rymden svävar hans nu friska öga som en allseende planet. Ögat är åter en dubbel spegel: en för själen, en för det yttre skeendet.

Torgil Hallböök
docent, Skövde

Referenser

- Bosson V. Halmstadgruppen 50 år. Katalog 1978–1979. Halmstad, 1978.
- Bosson V. Halmstadgruppen 60 år. Liljevalchs katalog 396. Stockholm, 1989.
- Geelhaar C. Monets sidste år. Louisiana Revy 1993;34:nr 1.
- Sandblom P. Skapande och sjukdom. Stockholm: Fingraf; 2001.